

This article investigates current problems of back paid child support as a result of divorce between parents. It also deals with the practical use of unified norms of international agreements and individual law of a child arising from conflicts between parents and children concerning the performance of maintenance obligations by a person temporary living or having an intention to live permanently in a foreign state. It defines possible ways of resolving aforementioned problems.

Key words: *alimony, maintenance, material relationship of a married couple, child, family, conflicts, individual law of a child.*

В статье исследуются актуальные проблемы выплаты алиментов детям в результате расторжения брака между родителями. Также рассматривается практика применения унифицированных норм международных договоров и личного закона ребенка при возникновении коллизионных вопросов родителей и детей по поводу выполнения алиментных обязательств лицом, которое временно находится или намеревается постоянно проживать в иностранном государстве. Определены возможные пути преодоления указанных проблем.

Ключевые слова: *алименты, содержания, имущественные правоотношения супругов, ребенок, семья, коллизионные вопросы, личный закон ребенка.*

УДК 347.9

М.П. Воронов,
помічник-консультант
народного депутата України, м. Київ,
Н.І. Блащук,
к.ю.н., доцент НУДПС України, м. Ірпінь,
Є.М. Воронов,
магістрант НУДПС України, м. Ірпінь

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВІДНОСИН ЗА УЧАСТЮ ДИТИНИ В МІЖНАРОДНИХ ПРАВОВИХ АКТАХ

Розглянуто основні змістовні елементи прав та інтересів дитини в рамках міжнародних правових документів. Показано, що дитина як повноправний, втім специфічний суб'єкт сімейних правовідносин наділяється досить широким спектром особистих немайнових і майнових прав.

Ключові слова: *специфічність прав дитини, Женевська Декларація прав дитини, Декларація ООН прав дитини, Конвенція ООН про права дитини, сімейні правовідносини.*

З набуттям незалежності Україна як світова та європейська держава постала перед проблемою законодавчого закріплення загальнолюдських цінностей, притаманних сучасним демократичним країнам. Національне законодавство, яке передбачає гармонізуватись у європейське, виконує нині складні комплексні завдання. Насамперед йдеться про розширення спектра прав громадян і процес утворення надійних механізмів для їх реалізації та захисту в нових соціально-політичних та економічних умовах.

Процеси, що віддзеркалюють сучасну реальність, вимагають постійної кропіткої законотворчої діяльності. Актуальним є перехід до нормативно-правового забезпечення прав і свобод людини та громадянина на сучасному етапі з максимальним урахуванням реалій сьогодення, зокрема тих, що безпосередньо стосуються дітей. Адже діти як суб'єкти права потребують, по-перше, виокремлення їх як специфічних суб'єктів, а по-друге, додаткової і постійної законодавчої підтримки з боку держави.

Метою дослідження є вивчення питання щодо запровадження в Україні окремих елементів ювенальної юстиції європейського зразка.

Дитина як повноправний, утім, специфічний суб'єкт сімейних правовідносин наділяється досить широким спектром особистих немайнових і майнових прав. Специфічний статус дитини, як

суб'єкта сімейних правовідносин залежить від багатьох чинників, зокрема – від віку дитини. Коло учасників сімейних правовідносин за участю дитини може включати як кровних родичів (батьків, діда, бабу, братів, сестер), так і не пов'язаних з дитиною кровним спорідненням (вітчимом, мачухою). Ураховуючи наближеність учасників сімейних правовідносин до дитини, пропонуємо дослідити тільки сімейні правовідносини між батьками і дітьми.

Дитина – це рівноправний дорослому суб'єкт, окрема людська істота [1], зі своїми потребами, інтересами, правами. ХХ століття не лише виокремлює права дітей як, власне, самостійної категорії населення, саму дитину як самостійного правового суб'єкта, а й починає розвивати способи захисту вказаних прав. Специфічність дитини як правового суб'єкта полягає в неможливості останньої внаслідок її фізичної і розумової незрілості, реалізувати всі притаманні їй права самостійно. Отже, перш ніж була прийнята Конвенція ООН про права дитини 1989 р., ратифікована Україною 1991 р., було прийнято низку документів, які тією чи іншою мірою регламентували права й інтереси дитини.

Одним з перших таких документів була Женевська декларація прав дитини 1924 р., норми якої було безпосередньо спрямовано на дітей. Ми вважаємо, що прогресивність норм Женевської декларації полягає в тому, що першочерговими виступають соціальні та економічні права дитини: «...голодна дитина повинна бути погодована; хвора дитина повинна отримати допомогу; дитина, яка припустилася помилки, повинна бути виправлена; сироті чи безпритульній дитині повинен бути наданий притулок і догляд». Даний документ, з якого, по суті починається міжнародний розвиток прав дитини, було взято за основу для підготовки нової Декларації прав дитини, яка й була одногосно ухвалена Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1959 р. [2].

При аналізі Декларації прав дитини 1959 р. (другий документ безпосередньо спрямований на дітей), слід звернути увагу на той факт, що дитина розглядається як спеціальний, окремий від дорослих суб'єкт, який «внаслідок її фізичної і розумової незрілості потребує спеціальної охорони і піклування, включаючи і незалежний правовий захист як до, так і після народження». Отже, виходячи з нового спеціального статусу, яким наділяється дитина (Декларація прав дитини 1959 р.), порівняно з її попереднім статусом (Женевська декларація 1924 р.), є підстава стверджувати про вдосконалення форми Декларації прав дитини 1959 р. як правового документа. Спеціальний статус дитини, який виокремлює її від всіх інших людей як самостійного суб'єкта, фіксований Декларацією 1959 р., спонукає до безпосереднього захисту її прав: «Дитина повинна за всіх обставин бути серед тих, хто першими одержують захист і допомогу». Проголошення Декларації 1959 р. призвело до існуючого розвитку нормативного закріплення міжнародних стандартів прав дитини [3].

Декларацією 1959 р. було закріплено перелік основних прав дитини (10 принципів), які становили основу Конвенції про права дитини 1989 р. Перший принцип – кожна дитина користується правами без будь-яких форм дискримінації; другий принцип – дитина повинна користуватися спеціальним захистом і повинна мати змогу для нормального здорового розвитку в умовах свободи і гідності; третій принцип – дитина з моменту народження набуває ім'я і громадянство; четвертий принцип – дитина повинна користуватися благами соціального забезпечення, включаючи адекватний допологовий та післяпологовий догляд, а також мати право на нормальне харчування, житло, творчі та медичні послуги; п'ятий принцип – дитині, яка є фізично, розумово або соціально неповноцінна, повинні надаватися спеціальне лікування, освіта і догляд; шостий принцип – дитина повинна там, де можливо, зростати під опікою і доглядом її батьків в атмосфері приязні, моральної і матеріальної безпеки; малолітня дитина не повинна, крім виняткових обставин, відокремлюватися від матері; суспільство і органи влади повинні забезпечити необхідний догляд за дітьми, які залишилися без піклування сім'ї або без адекватних засобів підтримки; сьомий принцип – дитина має право на отримання освіти, яка повинна бути обов'язковою та безоплатною щонайменше на початковому рівні, а також мати можливість для гри та творчості; восьмий принцип – дитина за будь-яких обставин повинна бути серед перших, хто отримує захист і допомогу; дев'ятий принцип – дитина повинна бути захищена від усіх форм занедбання, жорстокості та експлуатації, а також початку роботи до досягнення нею визначеного мінімального віку; десятий принцип – дитина повинна бути захищена від расової, релігійної або іншої дискримінації, а також вихована у дусі розуміння, толерантності та дружби між народами, миру і загального братерства [4].

Таким чином, усі основні права дитини: соціальні, економічні, громадянські, політичні – закріплені в Декларації 1959 р., склали основу Конвенції про права дитини 1989 р. (третій документ безпосередньо спрямований на дітей). Отже, Конвенція однаковою мірою регулює всі права і свободи, притаманні дитині, адже жодне з цих прав не може бути відокремлене від інших і всі вони мають однакове значення [5]. Стандарти, закріплені в Конвенції про права дитини 1989 р., адже права дитини розглядаємо як категорію прав людини, відповідають стандартам, закріпленим у Міжнародній

хартії про права людини (Загальна декларація прав людини 1948 р., Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 р., Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 р.).

Конвенція 1989 р., ратифікована Україною в 1991 р. поділяє всі права дитини на п'ять груп згідно з традиційною класифікацією прав людини: 1) громадянські права; 2) політичні права; 3) економічні права; 4) соціальні права; 5) культурні права. Серед всього переліку прав дитини, зазначених у цьому документі, виокремимо з метою дослідження лише ті, які стосуються дитини як члена сім'ї, тобто як окремого суб'єкта сімейних стосунків.

Сім'я як одна з найстаріших біосоціальних спільностей нині не тільки не втратила своїх пріоритетних позицій (розгляд сім'ї як вищої соціальної цінності), а й за сучасних реалій претендує на розширення малої соціальної групи, якою сім'я вважалась до цих пір. Сім'я продовжує розглядатись як з точки зору таких різних наук, як соціологія, філософія, демографія, право тощо, так і з точки зору різних галузей права. Із втратою сім'єю свого економічного значення (коли професійна діяльність і домашнє господарство існували в єдності, тобто в межах однієї сім'ї, і коли всі члени займалися спільною працею на власній земельній ділянці чи виробництвом якогось продукту чи товару), вона все більше ізолюється від суспільства, ґрунтуючись на еволюції традиційних цінностей: приватного характеру сім'ї, індивідуалізації кожного з її членів (кожного з батьків, дітей та інших найближчих родичів), розвитку партнерських відносин, зокрема, між батьками і дітьми.

З точки зору права сім'я розглядається як певна сукупність суспільних зв'язків між людьми, яка піддається законодавчому регулюванню [6].

На сучасному етапі розвитку науки сімейного права не сформульовано чіткого визначення поняття сім'ї, визначення, яке було б стандартним для всіх галузей права. Так, виходячи зі змісту ст. 3 Сімейного кодексу (далі – СК) сім'я, яка складається з батьків і дітей (суб'єкти, які нас цікавлять більшою мірою з точки зору дослідження), які в більшості випадків спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки, ґрунтується на кровному спорідненні, усиновленні та інших законних підставах. Поняття члена сім'ї у сімейному праві вказує на відносини споріднення (батьки-діти), на відносини, які виникають у зв'язку зі шлюбом, на відносини свояцтва (неповнорідні брати і сестри, тобто діти, які входять до однієї сім'ї, проте не мають ані спільної матері, ані спільного батька: мачуха, вітчим – падчерка, пасинок) або на інші близькі стосунки, основа виникнення яких зафіксована в законі.

Так, оскільки визначення поняття сім'ї досі не надано, сім'я визначається через формування її ознак, і саме у визначенні взаємних прав та обов'язків між членами сім'ї, зокрема, між батьками і дітьми, полягає різниця між визначенням сім'ї в соціологічному (загальному) та юридичному (спеціальному) розумінні. Через взаємні права та обов'язки між членами сім'ї в літературі розрізняють поняття сім'ї в соціологічному і юридичному розумінні. Натомість є думка, що наявність взаємних прав та обов'язків членів сім'ї містить вказівку не на ознаку сім'ї, а на наслідки визнання спілки фізичних осіб сім'єю: якщо конкретні особи визнаються членами однієї сім'ї, то між ними існують сімейні стосунки і в них виникають взаємні права та обов'язки.

Для точнішого розкриття змісту сімейних правовідносин між членами сім'ї, важливим є не тільки посилання на законодавче визначення поняття сім'ї, про що було зауважено вище, а й визначення форми сім'ї як такої, що існує в житті та яку виділяють у юридичній практиці.

Так, виділяють складну сім'ю, яка може об'єднувати в собі, виходячи з норм ст. 3 СК, власне кілька сімей, однією з яких може бути проста (молода) сім'я (подружжя) або молода сім'я з дітьми (батьки і діти) або неповна сім'я (один з батьків і дитина). Саме для складної сім'ї характерними є й складні правовідносини: наприклад, батьки вже не мають права на виховання своїх дорослих дітей, проте мають право на виховання своїх онуків (виникнення сімейних правовідносин між дідом, бабою і онуками). Подібна ситуація слугує підтвердженням того факту, що сімейні стосунки можуть трансформуватись у родинні стосунки, які за змістом є ширшими за сімейні і не прив'язані до спільного проживання, у випадку розпаду складної сім'ї. Сімейні права та обов'язки можуть у такий спосіб існувати не лише між членами однієї сім'ї, а й між членами різних сімей.

Таким чином, взаємні права та обов'язки між членами сім'ї і становлять зміст сімейних правовідносин, уявлення про які є досить широким. Отже, сімейні правовідносини традиційно поділяють на: а) правовідносини власне між членами сім'ї (т.зв. внутрішні сімейні правовідносини); б) правовідносини, які визнаються сімейними, хоча вони виникають за межами сім'ї (т.зв. зовнішні правовідносини). Наприклад, правовідносини між батьками і дітьми зараховують до внутрішніх сімейних правовідносин, адже вони, зазвичай, проживають однією сім'єю, пов'язані спільним

побутом і взаємними правами та обов'язками. Як зовнішні можна виділити правовідносини між одним з батьків, який не проживає разом з дитиною і дитиною, яка проживає з іншим з батьків, тобто між особами, які склали сім'ю раніше або правовідносини між онуками та бабою, дідом, які не проживають разом, тобто між особами, які не були членами однієї сім'ї, проте правовідносини між ними за суттю нагадують сімейні.

Вважаємо правильним лише першу групу правовідносин – правовідносини між членами сім'ї, включаючи правовідносини між батьками і дітьми, повною мірою називати сімейними, оскільки однією з головних ознак сім'ї з точки зору сімейного права є спільне проживання її членів, а також фактичні сімейні відносини, які склались між ними.

Література

1. Конвенція ООН про права дитини. – К. : ТМ ПрінтІксПрес, 1999. – С. 5.
2. Рез. Генеральної Ассамблеї ООН 1386 (XIV) от 20 ноября 1959 г.; збірник міжнародних документів та нормативно-правових актів України з питань соціально-правового захисту дітей / М-во юстиції України ; під ред. С.Р. Станік. – К. : Логос, 2001. – Ч. I. – С. 8–10.
3. Вінгловська О.І. Імплементация міжнародних стандартів прав дитини в національному законодавстві України : Дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.11 / Київський національний ун-т ім. Т. Шевченка ; Інститут міжнародних відносин. – К., 2000. – С. 39.
4. Итоговый документ Венской встречи представителей государств–участников Конференции по человеческому измерению СБСЕ, 15 января 1989 г. // Действующее международное право. – Т.2. – С. 161; Игнатенко Г.В.
5. Международное гуманитарное право // Международное право / под ред. Г.В. Игнатенко. – М., 1995. – С. 243–246.
6. Белякова А.М., Ворожейкин Е.М. Советское семейное право: Учебник. – М.: Юрид. Лит., 1974. – С. 31.

The basic rich in content elements of rights and interests of child are considered within the framework of international legal documents. It is shown that child as a competent, but specific subject of domestic legal relationships is provided with the wide enough spectrum of the personal unproperty and property rights.

Ke ywords: *specificity of rights for a child, Genevan Declaration of rights for a child, Declaration of the UNO of rights for a child, Convention of the UNO about rights for a child, domestic legal relationships.*

Рассмотрены основные содержательные элементы прав и интересов ребенка в рамках международных правовых документов. Показано, что ребенок как полноправный, но специфический субъект семейных правоотношений наделяется достаточно широким спектром личных неимущественных и имущественных прав.

Ключевые слова: *специфичность прав ребенка, Женевская Декларация прав ребенка, Декларация ООН прав ребенка, Конвенция ООН о правах ребенка, семейные правоотношения.*